

UN MARE IUBITOR DE FOLCLOR PE PLAIURI SIGHIȘORENE: PROF. ILARION COCIȘIU

Lucia Țarălungă

Păstrând și continuând tradiții de-a lungul timpului, poporul român a făurit o artă populară de o impresionantă originalitate, bogăție și expresivitate.

Strâns legată de viață, arta populară s-a dezvoltat odată cu poporul, cu istoria lui. Ea oglindește condițiile economice, sociale și culturale din diferite epoci precum și sensibilitatea și fantezia creatorilor ei. După cum bine punctează O. Densușianu, folclorul este „felul propriu de a simți al unui popor, viața lui sufletească în manifestațiile ei mai caracteristice, așa cum se răsfrânge în diferitele lui producțiuni din timpurile cele mai vechi”.

Chiar dacă adesea a avut înfățișare de Cenușăreasă, creația populară și-a dat obolul cu modestie și în chip neprecupețit la făurirea culturii moderne. „Afirmarea interesului conștient pentru literatura poporană este, în ordine cronologică, a doua mare dată a istoriei literaturii noastre moderne. Întâia a fost alcătuirea crezului renașterii ardeleni. Dar, dacă aceasta este întâia ordine cronologică, afirmarea interesului pentru folclor marchează întâia dată, prin însemnătate”¹.

O istorie a înrâurilor folclorice în literatura noastră pornind de la studiile întreprinse, despre influența creației populare asupra marilor noștri scriitori dă în vileag o simbioză neîntreruptă, chiar dacă nu în toate cazurile foarte vizibilă.

Folclorul însă, prezintă interes pentru însăși valoarea lui artistică nu numai documentară, ca și expresie a însușirilor creatoare ale poporului de-a lungul istoriei sale.

Folclorul „de pe Târnave” este la fel de bogat și de profund ca și în celelalte zone ale țării. S-a vorbit adesea și s-a scris mult despre cântecul „de pe Târnave”, iar cercetătorii au emis păreri despre caracteristicile acestui stil muzical. Prin această expresie, destul de vagă de altfel, se înțelege, probabil, teritoriul cuprins între cele două râuri Târnava mare și Târnava Mică până la vărsarea lor în Mureș.

Unul dintre cei mai importanți cercetători ai folclorului „de pe Târnave”, profesor la liceul sighișorean „Principele Nicolae” (actualul colegiu național „Mircea Eliade”) în anii ’30-’40 ai secolului trecut, a fost Ilarion Cocișiu cel mai proeminent dintre elevii lui Constantin Brăiloiu- „adevăratul întemeietor al folcloristicii muzicale românești”².

Mare iubitor de folclor, Ilarion Cocișiu se remarcă prin sânguința în culegerile de

1 D. Caracostea *Balada populară română*, 1932-1933.

2 O. Bârlea- *Istoria folcloristicii românești*, 1974, p.511.

cântece populare de toate genurile, care a fost și primul care a încercat și o reprezentare a genurilor muzicale pe tot teritoriul fostului județ Târnava Mare. Când a început studiul asupra folclorului acestei zone în „vara anului 1929” (I. Cocișiu - Folclor muzical din Târnava Mare. Monografia jud. Târnava Mare, 1944, p.393), profesorul Cocișiu sesizează: „E curios cum au trecut toți culegătorii în această regiune pe lângă bogăția și varietatea de colinde, cântece de mort, de nuntă și de balade fără să le sesizeze măcar - culegerile s-au redus la strigături și așa zisele doine” (I. Cocișiu - Folclor muzical din Târnava Mare. Monografia jud. Târnava Mare, 1944, p.396).

Fiu al zonei Târnavelor, născut în comuna Retișul, I. Cocișiu a avut ambiția vizibilă de a completa harta folclorică a Transilvaniei cu culegeri din ținuturile pe care nu le-a putut străbate Bela Bartok, cu atât mai mult cu cât acesta, căutând să arate dialectele muzicale transilvănene, spunea (Volksmusik d.Rum. V.Mm.pag. XXIX,1923): „E de observat că jud.Sălaj, Bistrița, Târnava-Mare și Mică, Brașov, Făgăraș și Sibiu și mai departe întreaga Românie veche, exceptând ținutul Argeșului și Basarabia, pentru cercetarea cântecului popular sunt teritorii în întregime necunoscute” (I. Cocișiu - Folclor muzical din Târnava Mare. Monografia jud. Târnava Mare, 1944, p.396).

Culegerile de cântece, I. Cocișiu, le începe în comuna natală în vara anului 1929 de unde culege „după auz” 300 melodii. Apoi până în primele zile ale anului 1941, a cules „după auz” și cu ajutorul fonografului melodii de pe întreg teritoriul județului Târnava Mare. Numai în 1931, lucrând cu ajutorul fonografului, și în câteva campanii, a cules peste 1500 de melodii. Din anul 1941 I.Cocișiu își extinde aria de cercetare și de culegere de melodii populare aproape la întreaga Transilvanie culegând până la sfârșitul scurtei sale vieți, în 1951, peste 9000 cântece reprezentând aproape o treime din fondul Arhivei de Folclor întemeiată de Constantin Brăiloiu.

Conform prof. I. Cocișiu, teritoriul „dintre Târnavă” se integrează în mare în dialectul muzical al Ardealului de Sud, împărțit la rândul lui în patru subdialecte, iar subdialectul muzical căreia îi aparține Sighișoara și împrejurimile ei cuprinde „o parte ce ar reprezenta adevăratul stil muzical al județului cuprinzând comunele din jurul Rupei, mergând pe marginea secuimii și malul Târnavei până în dreptul Mediașului și drumul spre Agnita, închizându-se în arc, cu comunele de pe coama dealului ce desparte Ardealul de Țara Oltului”³.

Clasificarea subdialectală nu este totuși rigidă, unitatea dialectală a Ardealului de Sud există și este exemplificată mai ales de cântecele rituale: de seceră, de nuntă și de mort. Acest lucru s-a datorat în special înrudirilor dintre oamenii din sate vecine și nu numai, circulației continue la târguri, serbărilor câmpenești, apartenenței în trecut a satelor la moșia unui grof, munca săvârșită cu lucrători aduși din alte sate au fost ocazii de menținere a unității dialectale muzicale. Prof. Cocișiu citează exemplul a 3 comune toate ale grofului Haller: Mihai Viteazul (Zoltan), Albești(Ferihaz) și Retișul

3 I. Cocișiu - „Folclor muzical din Târnava Mare” în *Monografia jud. Târnava Mare*, 1944, p.393.

unde sunt melodii la fel dar și diferite, precum și împrumutul folcloric din Țara Oltului, prin femeile din Făgăraș venite la seceriș în comuna Retișul, care „ne arată îndeajuns ce importanță au în circulația melodiilor și modificarea chiar a unui stil local, relațiile sociale ale sătenilor cu alții și de câte considerații trebuie să ținem seamă când emitem o judecată, o caracterizare a unui stil ori dialect muzical”⁴.

Cântecul țărănesc se împarte în genuri care pot fi libere (doina, cântecul „de dragul cântecului”), sau legate de un anumit prilej sau rit (colindele, cântecele de nuntă, bocetele, baladele). Această clasificare constituie o dovadă a păstrării de-a lungul timpului a tradiției cântecului popular, pentru că decăderea genului începe cu nerespectarea prilejului cu care acesta se cântă. De ex. nu se colindă decât de Crăciun, nu se cântă cântecul miresei decât la nuntă, nu se bocește decât după mort, etc.

Este atribuită muzicii populare o putere magică mai ales în lumea satului, unde trăirea ei este mai puternică și completă, țăranul fiind în același timp creator, interpret și critic.

În „Folclor muzical din Târnava Mare” (1944), primul studiu muzicologic despre repertoriul unui județ, conceput ca un capitol al monografiei în care a apărut, Cocișiu propune drept călăuză în cercetarea lui opiniile interpreților „E de preferat să se țină seama de recunoașterea țăranului față de melodie, de clasificarea lui”. Rezervele le impune singur prin citarea de exemple în care interpreții cântau aceeași melodie pe alt text și cu altă mișcare, socotindu-le melodii diferite, încât „nici criteriul acesta nu poate fi absolut”.

Prof. Cocișiu face în acest studiu o foarte documentată descriere a reprezentării acestor genuri muzicale de-a lungul întregii zone a Târnavelor.

Repertoriul **colindelor** este foarte bogat: „Găsim aproape toate temele de colinde cu arie de răspândire mare, alături de câteva teme locale. Am luat din cele 311 colinde și cântece de stea înregistrate cu fonograful și peste 100 notate după auz, doar câteva. ...Comunele în care obiceiul e mai bine păstrat sunt cele dinspre Olt, cu câteva teme care se leagă de județul Făgăraș, în centru lângă Sighișoara - Albești iar Valea Buii în întregime, e colțul cel mai bine păstrat. Pe valea Hârtibaciului și încă o bună parte din comunele din jurul Sighișoara colindele au fost înlocuite cu cântece de stea”⁵.

Dintre **cântecele de stea** cel mai mult cântate în această zonă sunt: *Trei crai de la Răsărit*, *Steaua sus răsare*, *Ce vedere* (sau *O ce veste minunată*), *În orașul Witfleem*, etc.

Obiceiul colindatului în această zonă a fost însoțit pe vremuri de jocul ritual al turcii (capra), însă azi zona de răspândire a acestui rit este extrem de scăzută.

Din descrierea făcută de oamenii intervievați de prof. Cocișiu ne putem face o imagine despre frumusețea acestor obiceiuri de Crăciun cum mai sunt păstrate și

4 *Ibidem*, p.415.

5 *Ibidem*, p. 397.

în ziua de astăzi la sat. Astfel, în ziua de Ajun feciorii se adunau la fereastra unei case unde erau fete, colindau, intrau în casă unde erau cinstiți de gazdă, apoi cu fata împreună mergeau la altă casă. În comunele Albești și Boiu de lângă Sighișoara la casele unde nu erau fete se colinda doar la fereastră. Tot în ziua de Ajun, copii de școală mergeau cu irozii înarmați cu săbii de lemn. Femeile colindau și ele doar pe la neamuri sau pe la familii de prieteni.

Această descriere vorbește îndeajuns despre trăirea vie a acestor obiceiuri transmise din generație în generație.

O particularitate a acestei zone, ca de altfel în întreaga zonă a Ardealului, o formează **versurile care se cântă la sfârșitul slujbei**, în zile de sărbătoare. Între cele mai cunoscute: *Versul lui Lazăr*, *Versul lui Haralambie* (găsit de prof. Cocișiu în Ceaslov-ul lui Ștefan Stratmirovici tipărit la Brașov în 1835), *Vers la Ziua Crucii*, *Vers de Bobotează*, *Versul Sf. Nicolae*, *Vers de Crăciun*. Acesta din urmă pare a fi creația lui Zaharia Boiu cu răspândire foarte mare în jurul Sighișoarei, dar și în alte județe (Bela Bartock l-a cules din Mircești - Turda).

Conform prof. Cocișiu, este greșit a se spune că avem **cântece de muncă**. Asemenea cântec ar trebui să fie un auxiliar al muncii însăși, pentru ritmarea și ușurarea ei. Erau însă cântece care se cântau de grupuri de țărani la sfârșitul unei lucrări agricole, cum ar fi de pildă cântecul de claca secerișului numit „*Cântecul Buzduganului*” sau „*Cântecul cununii*”. După mărturiile oamenilor mai în vârstă de la sate (iar prof. Cocișiu o citează pe Ana Marcu din satul Țopa de lângă Sighișoara), la terminarea secerișului se făceau cununi de spice de către fiecare gazdă, iar cel ce o ducea în sat era udat cu apă. Spicele erau așezate în casă la icoană și câteodată puse la praporii din biserică⁶.

Melodia cântată cu acest prilej pe tot drumul parcurs de „cunună”, este aceeași în tot Ardealul de Sud și este înrudită cu melodia „a cununii” din Năsăud și celelalte județe din nordul Ardealului.

Faptul că încă de la mijlocul secolului trecut clăcile erau foarte rare a dus aproape la dispariția acestui cântec foarte impresionant prin linia melodică solemnă și prin frumusețea versurilor.

Nunta, pasul decisiv între două feluri de viață socială este consacrată de o serie de cântece rituale între care cel mai de seamă în regiunea noastră este „*Cântecul miresei*” sau „*Gogitul miresei*” cântat de către prietenile miresei înaintea plecării la cununie. Tot acum se cântă și „*Cântecul mirelui*”, iar în drum spre biserică se cânta un marș (pe vremuri „*Frunzuliță verde de stejar*”, iar mai târziu la începutul sec.XX „*Deșteaptă-te române*”)⁷. La masă nuntașii cântă cântecele obișnuite a se cânta la nuntă, iar când este adusă găina, ori când femeile vreau să închine mirilor sau nunilor se obișnuiește a se striga *strigături*. Înspre seară se face *jocul miresei*, o învârtită pe care mireasa o joacă la rând cu aproape toți nuntașii, care plătesc acest joc.

6 *Ibidem*, p. 403.

7 *Ibidem*, p.405.

Repertoriul **cântecelor rituale de mort** se pare că a fost mult mai bogat în această regiune, dar treptat s-a restrâns destul de mult, fiind înlocuite cu versuri stereotipe pe care se improvizează poezioare care descriu viața celui dispărut. Cel mai cunoscut cântec ritual de mort din această regiune rămâne „*Cântecul ăl mare*”. Cântat la miezul nopții acest cântec are o „țesătură” melodică asemănătoare doinei care este cristalizată însă în trei rânduri melodice⁸.

Balada, cântec care se adresează unui auditoriu, este și ea legată de un prilej: nuntă sau șezătoare. Este genul în care cuvântul predomină, muzica trecând pe planul doi. Totuși spre deosebire de baladele din alte regiuni ale țării, cele din Ardealul de Sud sunt mai puțin „povestite”. „Aici baladele se cântă pe melodii de cântece propriu zise de factură veche, unele aducând cu genul doină (cristalizat în formă arhitectonică) și câteodată chiar pe cântece de joc - vezi Petrea. De asemenea, nu sunt trecute în patrimoniul lăutarilor și nu prea le cântă bărbații, ci mai mult femeile, la nunți și mai ales în șezătorile din lungile nopți de iarnă...”⁹.

„*La oraș la Sighișoara*” (în care este vorba despre moartea generalului rus Scariatin) este o baladă care se cântă pe melodia unei doine străvechi. Având în vedere tema ei, balada „rămâne cu totul locală fără posibilitate de răspândire în mase, având caracter de cântec la modă, de scurtă durată.”¹⁰

În Ardealul de Sud, pe lângă temele cunoscute de balade cu răspândire în întregul teritoriu circulă și cântece cu cuprins asemănător baladelor haiducești. Mai cunoscute sunt „*Cântecul lui Daian*”, „*Cântecul lui Vălean*” și „*Cântecul lui Budac*”. De asemenea sunt și cântecele care preamăresc eroii naționali: Avram Iancu, Horea, Rațiu din Seghedin.

Genurile muzicale nelegate de un rit sau prilej anume, cântate: **doina și cântecul propriu-zis** (hora) sunt genuri unde melodia predomină.

Aceste genuri muzicale sunt foarte răspândite în toate comunele din jurul Sighișoarei ca de altfel în tot Ardealul de Sud.

Doina propriu-zisă se găsește pe întreg teritoriul românesc, iar în trecut a fost probabil genul cel mai mult cultivat¹¹. Melodiile culese în zonă de prof. Cocișiu „*La temniță la Boița*”, „*Joi de dimineață*”, „*Pe luncile Brăilii*” vin să exemplifice vasta răspândire a acestui gen muzical pe tot teritoriul țării.

Cântecul propriu-zis ardelean din partea locului este foarte variat ca aspect. Asemănările frapante ale melodiilor din diferitele părți ale regiunii Ardealului de Sud duc la explicația melodiilor „transplantate” cum este exemplul comunelor Albești, Mihai Viteazul și Rețișul, care au aparținut în timpurile mai vechi unui singur grof. De asemenea, cântecele aduse de țărani veniți din alte părți la muncă. Silvia Cocișiu,

8 *Ibidem*, p. 408.

9 *Ibidem*, p. 411.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*, p. 414.

citată de prof. Cocîșiu încearcă să explice acest lucru „Cântecele astea care le cântă acum fetele, le cântam și noi când eram copile; dar o vint oltenele și le-o schimbat după ele, de acum nici nu le mai pot cânta le știam noi, că vin tot într'ale lor. Noi, le cântam mai prelungit, și mai jalnice, nu așa cum dau ele (oltenele) ca cu maiu.”¹²

Profesorul Cocîșiu nu s-a mulțumit cu simpla culegere și cunoaștere empirică a folclorului muzical. Pornind de la rigurozitatea metodologică a studiilor lui Constantin Brăiloiu a abordat unele probleme dintr-un punct de vedere neuzitat până atunci la noi.

„Moartea timpurie, în 1951 l-a împiedicat de a-și desăvârși și publica o seamă de lucrări, dintre care mai întinse sunt „*Despre dialectul muzical ardelean*” și „*Ciclul ritual agrar I, Ritualul de secere*” despre a căror existență nu se mai știe nimic. A închis ochii cu amărăciunea de a se fi văzut încolțit de mediocritățile care i-au stingherit activitatea.”¹³

A GREAT RESEARCH OF ROMANIAN FOLKLORE - PROF. ILARION COCISIU

(Summary)

The Romanians have a rich folklore. Ceremonies dedicated to the significant moments of one's life (birth, wedding, death), to natural cycles (such as solstice, equinox, springtime summer) or to the big religious celebrations, follow the same archaic mythical rituals they did hundreds years ago.

Prof. Ilarion Cocisui, born near Sighisoara in Retisul village, at the beginning of the 20-th century, great musician gathered and preserved many old songs and habits especially in the region of Tarnava-Mare. Here, in this beautiful part of Transylvania was preserved a significant number of traditional customs and celebration manifest within the strong community of the village. Even in the present days this traditional folklore hasn't diminished his prestige and is very well known thanks to researches made by Ilarion Cocisui.

---

¹² *Ibidem*.

¹³ Ovidiu Bârlea, *op. cit.* p. 532.